

lett légyen: *Londinium locutus — tweedlede, tweedledum*. Ennyit az *Utolsó tea* metakarizmatikus jelentőségéről.”

Archiebald Dumbarton nem az emberiség bűnét veszi magára. Korántsem. Mint egy példányban szaladgáló emberiség „saját” névtelenül szerzett jóságát szegezi a keresztfára antik keresztényi együgyűségében. Rejtekező teremtés — ez az új történet lehetősége. Azt hiszem, Határ Győző is ezt akarta mondani, amikor utószavában szükségesnek látta a regényhez a következőket fűzni: „Ha úgy olvassuk tehát az ÉJ-SZAKA MINDEN MEGNŐ absztrakcióit, mint a hagymázos agyvelő fantazmagóriáit, mint az olyan elborult elme rémképeit, aki az ősi *hüszterion proteon* logikai bukfencével a szekeret fogja a ló elé, nem a »semmitől világot teremtő szeretetet« — hanem a »semmitől szeretetet teremtő világot« tárja elénk — akkor jól olvassuk, ez a helyes olvasat.”

PISZAR Agnes

SZAMÁRFÜL PINOCHETNEK

Gabriel García Márquez: *Titokban Chilében*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1987

Miguel Littín filmrendező neve 1985 elején ott szerepelt az ötezer számúzott közt, akik nem térhettek vissza Chilébe. Littín a szigorú tilalom ellenére vállalta a kihívást: hogy még a rendőrség se foghasson gyanút, végül két pszichológusnak és egy filmgyári maszkmesternek sikerült véghezvinni az átváltozás csodáját; valójában a más személyiséggé válás folyamata volt a legnehezebb számára. Később kiderült, hogy még az édesanyja sem ismert rá, olyan tökéletesre sikeredett a metamorfózis.

A terv első lépése az volt, hogy bevitték az országba három filmes stábot: egy olaszt, egy franciát és egy hollandot. Valamennyien törvényes engedéllyel rendelkeztek, a biztonság érdekében egymásról nem is tudtak. Céljuk az volt, hogy filmre vegyék és a világ elé tárják Chile jelenét. Littín külön-külön koordinálta a stábokat, mindhármuk feladata az volt, hogy kérdezzék az embereket Allendéről, valahányszor megtehetik gyanúfeltétel nélkül. Krimibe illő, ahogyan rendre kijátsszák a rend őreit az operatőrök. A sodró cselekményű könyvben csak fokozza a feszültséget az a tudat, hogy a leírtak valóban megtörténtek, a szituációk hitelesek.

Madridban mesélte el a filmrendező Márqueznek kalandos vállalkozását, hogyan forgatott titokban filmet Chilében, hogyan ragasztott harminckétezer-kétszáz méteres számárfület Augusto Pinochetre. Márquez ráérzett, hogy Littín filmje mögött van még egy másik, le nem forgatott film, amelyről félté volt, hogy megíratlan marad. A riport-

könyv bevezetőjéből kitűnik, hogy a magnószalagon teljes egészében kibontakozott az az emberi kaland, melyet a továbbiakban tíz fejezetre osztva, tett közzé az író. A kikérdezések egy hétig tartottak, a hanganyag tizennyolc órányi volt.

A forgatások alkalmat kínáltak arra, hogy a történelmi nevezetességek bemutatása mellett szó essék az ország jelenéről, tragikus emlékü félmúltjáról. Egy epizód erejéig arról is értesülhetünk, hogyan hiúsult meg egy fiatal pár Pinochet elleni merénylete. Az elbeszélés látszólagos szenvtelensége mögött könnyű észrevenni Littín (és Márquez) ellen-szenvét az elnyomó gépezet iránt. A főhős a könyv utolsó oldalán ráébred, hogy a mögötte levő hat hét életének nem a leghősbibb időszaka volt (ahogyan odaérkezésének pillanatában gondolta), hanem valami még fontosabb: a leginkább emberhez méltó. És éppen a zsarnokságellenessége miatt azonosulhat az olvasó leginkább az elbeszélővel, hiszen ami tőlünk teljesen idegen, az elbűvölhet bennünket, de azonosulni nem tudunk vele. Az azonosulás alapja tehát kívül esik magán az irodalmon, ugyanis elégséges művelődési-etikai hasonlóságnak kell lennie ahhoz, hogy létrejöhessen az együttérzés és a megértés. Ebbe a gondolatmenetbe illenek Márquez korábbi művei is: *A pátriárka alkonyában* és *Az ezredes úrnak nincs, aki írjon* című könyvében már megfogalmazta zsarnokellenességét. Más, elsősorban életrajzi vonatkozású közös pontokat is találunk az író és riportalánya között: szülőföldjüktől távol élnek, de műveik vissza-visszatérő motívuma az isten háta mögötti kis szülőfalu (pl. Márquez *Baljós óra* című regénye). Az író egyébként Mexikóban maga is a filmnél dolgozott, később az *Ebben a faluban nincsenek tolvajok* című novelláját meg is filmesítették.

Littín nevét korábban a legfanatikusabb filmszakértők is alig ismerték, Chilében forgatott filmje tette világhírűvé. Márquez riportkönyve visszavonhatatlanul az élvonalba emelte, egyrészt mert a könyv után nagyobb érdeklődéssel követték a nézők Miguel Littín munkásságát, másrészt miközben peregnék a megdöbbentő képsorok, a nézőnek az is eszébe jut, hogy készítőjük nem csupán egy az igényes dokumentarista a filmesek között, hanem békeharcos is egyúttal, aki az életét kockáztatta azért, hogy megmutathassa népe nyomorúságos jelenét. A riport elsősorban elhivatottságát domborítja ki. Márquez — a felkínált anyag természetéből adódóan — folyamatosan, kitérők nélkül gördíti előre a történetet, csak akkor vált idősíkot egy-egy bekezdés erejéig, ha a visszautalás a múltra elengedhetetlenül szükséges. Végig lebilincselő marad a könyv, annak ellenére, hogy már az első oldalon megtudjuk, mi lesz az elbeszéltek végkifejlete. A küldetés eredményességéről Littín útközben is többször biztosítja az olvasót: a kiszólásokban arról tájékoztat, hogy a felvett anyagot sikerült kijuttatni az országból, és a későbbiekben a vágóasztalon az ő keze nyomán nyerte el végleges formáját a dokumentumfilm.

A felvételek azt bizonyítják, hogy a múltat tulajdonképpen Salva-

dor Allende tartja még mindig elevenen, emlékének kultusza mitikus méreteket öltött a nyomornegyedekben. Bármi, amit valaha megérintett, ereklyeként őrződött meg. Kormányzása idején kis mellszobrait áruelták, ma a lakások titkos zugaiban örökmécsesek veszik körül. Neruda házát a katonai puccs után kifosztották az elnyomó hatalom járőrcsapatai; könyveiből máglyát gyújtottak a kertjében. A Mindig friss virágok a Sebastian Acevedo téren című rövid fejezet pedig arról szól, hogyan nemesül legendává napjaink egyik mártírjának története. Az epizódok önmagukért beszélnek, az események szereplői sohasem moralizálnak, az elmondottak éppen dísztelenségükkel döbrentik meg az olvasót.

KONTRA Ferenc

ADATOK A VÍZI VILÁGRÓL

Lábadi Károly: *Kopácsi vízi élet*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1987

Lábadi Károly értékes dokumentumanyag és saját gyűjtésének felhasználásával írja meg a Duna és Dráva szögellésében állandó árterületen fekvő dél-baranyai falu, Kopács vízi életének gazdag hagyományát. A halászat évszázadokon át, eltekintve az utóbbi évtizedektől, fő megélhetési forrása volt a falunak. A középkortól követhetjük a falu múltját, melynek gazdái igen gyakran cserélődtek, hiszen halakban gazdag vizei nagy jövedelmet biztosítottak tulajdonosuknak. A birtok halászati joga ugyanis a vízjog részeként kizárólag földesúri tulajdon volt.

A Kopácsi-rét gazdag hagyománya több jeles néprajzkutatót, természetudóst vonzott a tájra. Herman Ottó *A magyar halászat könyve* című művéhez a Drávaszög ingoványaiban is gyűjtött anyagot, és gyakran hivatkozik a magyar halászkultúra bemutatásakor kopácsi megfigyeléseire.

Könyvében Lábadi külön foglalkozik a halászok jogi, munkaszervezeti viszonyaival: régen megkülönböztették a magányosan halászó „kishalász”-t a „nagyhalászok”-tól, akik közös munkával próbáltak szerencsét, kompániába tömörültek. A könyv egy ritka dokumentumot idéz, mely a halászok jogi viszonyait határozta meg, a *Tó Bíró Esküvésének Formáját*,

melyet az 1798-as *Presbiteriális jegyzőkönyv* őrzött meg. Az ilyenfajta szövetkezetek 1959-ig léteztek Kopácson.

A halfajták változatossága jellemezte a falu vizeit. A századfordulón bekövetkezett lecsapolások, árendezési munkálatok és nem utolsósorban az utóbbi évtizedek vízszennyeződése megváltoztatta a halállomány összetételét. A múlt században a kopácsi vizekben még voltak tokfélék, víza, sőreg, süllő, csuka, harcsa, ponty kárász, márna, fehér keszeg, piros szárnyú bodorka stb. Ma már a nemes halak közül alig maradt néhány fajta, állapítja meg a gyűjtő.

A gyűjteményből megismerjük a halásztanyákat és halászházakat, valamint a vízen járás eszközeit is. Külön figyelmet érdemel a halászati technikáról írt fejezet, melyből megismeri az olvasó az alkalmi halfogási módok mellett (halfogás kézzel, ütőhalászat, hurkos halászat, robbantásos halfogás) a szigonyos halászatot, a rekesztő halászatot, a borító, a merítő és a jég alatti halászatot. Mindegyik eljárási módnál bemutatja a használati eszközöket is, melyeket általában a halászok készítettek maguknak.

A mindennapi szükségletek mellett a rét nyersanyagot biztosított egyéb használati kellékek készítésére is, mint